

שגיב אלטמן

הגורף צריך שיגרוף כל צרכו (ל"ו ע"ב)

במשנה שבת (ל"ו ע"ב) איתא "כירה שהסיקוה בקש או בגבבה, נותנין עליה תבשיל. בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף, או עד שייתן את האפר". ופירש הרז"ה (ט"ז ע"ב מדפי הרי"ף) עד שיגרוף היינו בגורף הגחלים לצד אחד, דגילה דעתו דלא קבעי להו. אבל אין צריך להוציא את הגחלים מחוץ לכירה. וראייתו מדין תנור שאסרו בו אפי' בגרוף, ואם הוציא כל הגחלים מה יש לנו לחוש לשמא יחתה. וכן דעת הר"ן בד"ה עד שיגרוף, וביאר ע"פ הירושלמי דעכ"פ בעינן שיגרוף לגמרי תחת מקום הקדרה.

אמנם בדעת רוב הראשונים מבואר שצריך להוציא הגחלים מן הכירה לגמרי ותי' הקושיא מתנור בפנים שונות ואכ"מ.

והנה, הרשב"א (ל"ו ע"ב ד"ה עד שיגרוף) הקשה לפי בעה"מ דדי לגרוף לצדי הכירה, דאם כן, מאי קמיבעיא לגמי' (ל"ז ע"א) בכירה שאינה גרופה וקטומה מהו לסמוך, הרי באופן שהגחלים סמוכים לקדרה בתוך הכירה התיירו, וכ"ש דמותר לסמוך הקדרה לכירה שהגחלים בתוכה - מבחוץ. וכי שרחוק ודוחק לומר דטפי עדיף גרופה משום שבמה שגרף, מעשיו מוכיחים עליו דלא יהיב דעתיה תו לאחתויה. אמנם הר"ן כבר הקשה כן בעצמו ותיירץ דהתם לא עביד מעשה להיכרא והכא הא עביד, ולכאורה הוא אותו אופן התירוץ שהרשב"א דחאו בשתי ידים.

ונראה, שבאמת אין כוונת הר"ן דעצם מעשה הגריפה הוא המתיר מצד גילוי הדעת שבו דמסיח דעתו מלחתות. דלפ"ז לא יותר אלא לגורף עצמו, דלגביו יש גילוי דעת. אבל הבא לסמוך על כירה גרופה וקטומה, הרי לא גילה דעתו כלל. ולא משמע כן, דבכמה דוכתי בגמי' מבואר ההיתר לשהות על גבי כירה גרופה וקטומה והיינו מצד מה שהיא גו"ק ולא תלו במעשה הגריפה. וכן התיירו גחלים עוממות כדין קטומה אע"פ שלא עשה מעשה. ואפשר שלכ"ז נתכוון

הרשב"א במה שכי שהוא רחוק ודחוק¹. אלא נראה ששיטת בעה"מ והר"ן דענין גו"ק הוא גילוי דעת מצד חסרון בגחלים שמשהה ע"ג, והיינו שמגלה דעתו במה שמשהה ע"ג כירה שאין הסקתה כתיקונה ויש חסרון בעריכת הגחלים, שאין הגחלים תחת מושב הקדרה או שמכוסים בעפר הממעט חומס. וכן מבואר בדברי הר"ן שכי על דברי הירוש' שצריך לגרוף לגמרי, דהיינו משום שבגחלים שלא גורף אין היכר (ואליבא דהרז"ה מפרש דמיירי בגחלים שתחת מקום הכירה כנ"ל), הרי דמצד היכר בגחלים עצמם נגעו בה.

ומצד זה סגי ודאי במה שגרף הגחלים הצידה ולא צריך להוציאם לגמרי מן הכירה.

אמנם הרשב"א ודעימיה ס"ל דהגילוי דעת הוא מצד מה שמשהה באופן שהחום המגיע לקדירה חסר וממועט ואעפ"כ השהה עליהם, והיינו בגורף הגחלים החוצה או קטם ומיעט חום הגחלים, דהשתא אין חימום הקדרה כראוי. וכמו שכי שם כשדן על היתר גריפה [לפירוש דשייך חיתוי אחר הגריפה משום ניצוצות שנשארים שם (ושעל כן אסרו בתנור גו"ק) - ומינה תדון לכל אופן היתר דשייך בו חיתוי - כמו בקטומה, או באפשרות להתיר בגורף לצד אחד כנידון דידן] דבכירה גרופה התירו דמתוך שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות שנשארו בה ולא יהיב דעתיה ולא אתי לחתויי. הרי שהסח הדעת אינו מכח מצב הגחלים גופם, אלא מצד אפשרות הכירה לחמם כראוי (ואף שבניצוצות גם ע"י חיתוי לא יכול לתקן כראוי, אין זה הגורם. דבקטומה או גחלים עוממות ניתן לתקן ע"י חיתוי. ואחת היא לנו אי לא ניתן לתקן או

¹ ולפרש בכוונת הרז"ה והר"ן דגרוף וקטום מועיל מצד היכר בכירה שעל ידו יהיה זכור לאיסור חיתוי בגחלים (והשתא שפיר מועיל גם למי שלא עשה הגריפה עצמו) לא שייך כלל, שמפורש בדבריהם שמועיל מדין גלוי דעת שמסיח דעתו, וכן הוא בכל הראשונים. וגם לא שייך לפרש כן, דהרי גחלים עוממות דינן כקטומות אע"ג שלא עשה בהם היכר. וגם נראה שאין בזה היכר בשעת מעשה כלל. ומה שכי הרמ"ך, הו"ד בכ"מ ח'י שבת פ"ג ה"ד, להקשות על דברי הרמב"ם שכי "שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל וכו'" והקשה הרמ"ך צ"ע האיך הסיח דעתו הרי בדעתו לאוכלה בלילה ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה. וטעם הנכון משום דעביד היכרא כיוון דגרף או קטם דלא אתי לחתויי וכן פירשו רבותי עכ"ל, נראה לפרש כוונתו דאין טעם ההיתר משום שמשערים דעתו שהסיח דעתו מן התבשיל להשגיח עליו לתקנו, וממילא אין חשש לשמא יחתה כמו שכי הרמב"ם, דזה לא מסתברא. אלא הגדר הוא שמגלה דעתו שמסיח דעתו מן הכירה לתקן הסיקה לצורך התבשיל וסמכו ע"י רבנן להתיר השהיה בשבת. וכן כ' בעה"מ דמגלה דעתו דלא בעי להו לגחלים. וכ"מ ב'י הרמב"ן והרשב"א, דהיסח הדעת הוא מן החיתוי בגחלים.

שניתן ולא תיקף). ואי גרף לצדי הכירה עדיין חוס הכירה כתיקונו או קרוב לזה, ואין בזה גילוי דעת.

ומבואר דלכו"ע אין חילוק בין הגורף והקוטס לבין המשהה ע"ג כירה גו"ק.

ועתה, בסומך הקדרה לכירה שאינה גו"ק, לדעת הרשב"א שפיר איבעיא בגמ' אי בכה"ג שסומך לגחלים שרי, דהרי בגרופה אין גחלים כלל. ואם נפרש דעד שיגרורף היינו לצדי הכירה כפי' בעה"מ ודאי תקשה דאי בתוך הכירה מותר לסומך ויש בזה היכר מצד מיעוט החימום של הקדרה, כ"ש בסומך לכירה. ודוחק לומר שהתירו מצד מעשיו - שיהא גוף המעשה גילוי הדעת, וכנ"ל. אבל דעת בעה"מ והר"ן דגילוי הדעת היינו מצד מצב הגחלים על האופן שנת' לעיל אם כן יש לחלק בפשטות בין משהה ע"ג כירה גרופה לסומך לכירה דאינה גרופה, דאין בה חסרון בעריכת הגחלים שבה כלל, אלא נותן הקדרה רחוק מן הגחלים. והשתא מיבעיא בגמ' אי בכה"ג שנותן הקדרה מן הצד ג"כ חשיב גילוי דעת מצד שנתנה רק בסומך לכירה (או שאין צד ההיתר משום גילוי דעת אלא מצד שלא חששו דלמא אתי לאחתוייה היכא דאין הקדרה נתונה ע"ג הכירה, כמבואר בשיטה לר"ן (ל"ז ע"א ד"ה איבעיא). וזהו שכי' הר"ן לחלק דהכא לא עביד מעשה להיכרא כמו בגורף².

וחילוק הסברות בין הרז"ה והר"ן לרשב"א ודעימיה נראה גם בדין כירה

² ועיין ברמב"ן (ל"ז ע"ב ד"ה עד שיגרורף) שגם בדבריו מבואר שההיתר בגו"ק הוא משום קלקול מצב הגחלים, אלא דס"ל דצריך לגרורף הגחלים לגמרי. ואמנם לא הביא ראיה מהאיבעיא בסומך כהרשב"א (דלשיטתו לא דמי לסומך, כמו שביארנו בשיטת הרז"ה והר"ן) אלא המעיין בדברי הרמב"ן יראה דסברתו דבגו"ק יש ודאי הסח הדעת שהרי הסק הכירה מקולקל, ולא נשענים בזה על גילוי דעת אלא במציאות ממש. ועל כן נקט בפשטות דבדאיכא גחלים בכירה אף אם גרף לצדיה, הרי שייך עדיין ללבות הסק הכירה, ואם כן אין כאן היתר דמסיח דעתו. אבל הרז"ה והר"ן מפורש ס"ל דאין גו"ק גדר מוחלט עד שלא שייך בו אלא הסח הדעת מן הגחלים, אלא הוא גילוי דעת שאין לו חפץ בחיתוי. ועל כן שייך להתיר אף בגורף הצידה. וגם את האפשרות שצריך לגרורף הכל, פירש הר"ן מהטעם שצריך היכר בכל הגחלים. וכן בדברי הרשב"א (ל"ז ע"ב ד"ה עד שיגרורף) משמע דס"ל דהיתר גו"ק נשען על גילוי דעתו (וכמו שכי' שבקטס קצת או גחלים עוממין שלא חשש ללבותו, מוכחא מילתא שהוא מתיימש ממנו ואינו רוצה בחיתוי. ע"ש). אלא דס"ל דהגילוי דעת הוא מצד מיעוט החוס, ועל כן מוכיח דלא סגי בגורף לצד מדין סומך, וכמו שנתבאר.

שהסיקוה בקש וגבבא, דמשהים ע"ג בלא גריפה וקטימה. שהר"ן (ט"ו ע"ב מדפי הר"ף ד"ה נותנין עליה תבשיל) כתב דלא חיישינן שמא יחתה בגחלים משום דקש וגבבא אין להם גחלת. ופשט הדברים מורה לכאורה דלא שייך בהם חיתוי. אבל א"א לפרש כן, שהרי בתנור אסרו לשהות גם כשהוסק בקש וגבבא ופי' הר"ן טעמא משום דנקלט חומו בתוכו טפי ואפילו בקש וגבבא חיישינן שמא יחתה. הרי דשייך חיתוי אף בקש וגבבא. וצ"ב מש"כ הר"ן גבי כירה טעם ההיתר בסתמא משום שאין לקש וגבבא גחלת. ונוכל לפרש כוונת הר"ן, דקש וגבבא שאין להם גחלת (שהרי הם פירורים פרורים אחרי שנשרפו) לא שייך חיתוי בכירה, כי אינם מתלבים עי"ז כגחלים. אבל בתנור חיישינן שמא יחתה, כי מה שיחתה בקש להעלות התחתון שהוא חם - למעלה, יועיל בתנור שנשמר החום בתוכו טפי, ואע"פ שאין הקש מתלבה עי"ז כגחלים. אמנם לפ"ז קצ"ע שהר"ן סתם שאין חשש חיתוי אע"ג דשייך חיתוי שיש בו איסור, אלא שבכירה לא מועיל כ"כ וע"כ לא חיישינן ליה. גם יש להביא ראיה שדין קש וגבבא הוא ג"כ מדין גילוי דעת ולא משום שאין בו חשש, שהרי למדו דין תנור גרף וקטום לאיסורא מדין תנור שהסיקוהו בקש וגבבא, עיין ל"ח ע"ב רש"י ד"ה הא קרמו. ואי קש וגבבא אין בהם גילוי דעת אלא רק הצד שבכירה אין חשש אבל בתנור יש חשש, אין כאן מקור לאיסור תנור גרף וקטום (ואף שיש לומר דתרוויהו איתנהו בהו בקש וגבבא, למה נקט הר"ן טעם מחודש בלבד והשמיט הטעם הידוע והמבואר בסוגיות). ועיין בבעה"מ (שם) שכי דבקש וגבבא יש מהן גחלים קטנים עוממין ואית בהו חששא בתנור. וכן בעוד ראשונים מבואר דשייך בהם חיתוי וההיתר משום היסח הדעת כבגו"ק.

אמנם לפי מה שביארנו לעיל, יש לומר בפשטות שהר"ן לשיטתו לתלות ההיתר בחסרון בגחלים, וכוונת הר"ן דקש וגבבא שרי משום דאין להם גחלת והרי הוא כמשהה ע"ג גחלים חסרות ומקולקלות. וגילה דעתו שמתייאש מלחתות בהם (ואין זה נוגע לאפשרות המעשית לחתות בהם). ובתנור שחומו רב דאסרנו בו אף בגילוי דעת, אסרינן אף בקש וגבבא שמא יחתה.

והרשב"א (שם) לשיטתו, פירש דשרי בקש וגבבא משום דבכירה שהבלא מועט ולא מועיל החיתוי כ"כ, לא יהיב דעתיה ולא אתי לחתויי³.

³ ועיין במשנה ברורה (רנ"ג ס"ק י"ט) שכי בשם הכלבו הטעם להיתר קש וגבבא משום דאין

ובדברינו תתיישב קושיית הישועות יעקב (או"ח רנ"ג ס"ק ג') שהקשה לשיי הר"ן ממה שבאה הגמ' לפשוט באיבעיא הנ"ל דמותר לסמוך, מהברייתא דשתי כירות המתאימות אחת גרופה ואחת אינה גרופה, משהים ע"ג גרופה וכו'. הרי שם עשה מעשה להיכרא, שגרף תחת הכירה שמשהה ע"ג, ולא דמי לסומך לכירה בעלמא. עיי"ש היטב.

ולפי מה שבארנו לקי"מ, שהרי מה שגרף בכירה אחת אינו גילוי דעת מצד המעשה, ואינו מועיל לכירה השניה שלא עשה בה היכרא כלל, ועל כן הבא לסמוך לה הוא ככל סומך דעלמא (ומה שלא נתן על גבי הכירה שאינה גרופה עצמה, אינו עדיף על סומך דעלמא שאינו נותן על גבי הכירה). אמנם היכא דסומך או נותן על גבי כירה שיש חסרון מצד הגחלים וודאי שרי.

ובשולחן שלמה (הגרשז"א) כתב, עיין בר"ן דעיקר ההיתר הוא מפני שעשה איזה מעשה של היכר, ולפי"ז אם היתה גרופה או קטומה מאליה אין זה היתר, וצ"ע. גם יש לדון בקטומה ונתלבתה דיהא מותר להחזיר רק למי שעשה מעשה הקטימה, אבל לא לאיש אחר שבבית, אך יתכן דלא חילקו חכמים וכיון דמותר לאחד מותר גם לאחרים. ועדיין קצת פליאה דמי"מ איך שרי לאיש אחר שהוא לא גרף, הרי לדידיה ליכא כלל שום היכר. עכת"ד. ולענ"ד נראה דיש לומר כמושנ"ת לעיל.

והמ"ב (רנ"ג ס"ק י"ד) כ' בשם התו"ש והא"ר דהקוטם צריך לקטום את כל

חששא דחיתוי דמיד שנתלבתה השלחבת כלתה הגחלת. ובביאוה"ל ד"ה אפי' אינה גרופה, הסתפק בדין קש וגבבה בשעת ההסק גופיה (דשייך חיתוי) ונשאר בצ"ע, עיי"ש. ולמה שנתבאר לעיל שהיתר קש וגבבה הוא משום גילוי דעת, נראה דפשוט שגם בשעת ההיסק שרי, דסו"ס יש כאן גילוי דעת. וספקו של הביאוה"ל הוא לפי דברי הכלבו דההיתר הוא משום שאין חשש חיתוי. וצ"ל שמבאר כמו האופן הראשון שכתבתי בפירוש דברי הר"ן. ולכאורה היה מקום לומר דכיוון שבדברי שאר הראשונים מפורש דאיכא גילוי דעת, וכן יש לסייע ממה שלמדנו מקש וגבבה דין גוי"ק בתנור כנ"ל, וגם בדברי הכלבו אפשר לפרש דהטעם משום גילוי דעת דהרי פירש גבי תנור דהאיסור אף בקשו"ג משום דתנור "הבלו חס ביותר ואינו מסיח דעתו ממנו ויש לחוש שמא יחתה אפי' האש מועטה של קש וגבבה" (ונאמר דמה שכתב בכירה דאין לחוש שמא יחתה היינו דלמעשה לא חיישינו (ומשום גילוי הדעת דמסיח דעתו) אבל לא משום דלא שייך בו חיתוי), אם כן יש להתיר אף בשעת ההסק. ובפרט שאף לצד שפירש בביאוה"ל אינו אלא ספק, וצ"ע.

הגחלים שבכירה. ומבואר בדבריהם שלמדו כן מדברי הר"ן שכי' דבקוטס שפיר יש גילוי בכל הגחלים דמפזר אפר על פני כולם, כמו שהצריכו בגורף היכר בכל הגחלים.

ולפי מה שנתבאר יש מקום לעיין בזה, דשמא הר"ן לשיטתו דההיכר הוא בגחלים באופן עריכתם, על כן בעי דיהא היכר בכל הגחלים בין בגורף בין בקוטס. אבל לחולקים דס"ל דההיכר הוא מצד מיעוט חוס הכירה י"ל דמה שהצריכו לגרוף את כל הגחלים היינו משום דבלא"ה אין היכר ברור שחוס הכירה ממועט, דסו"ס יש גחלים בכירה המחממים את הקדרה, אף שאינם תחת מושב הכירה (ולא ניתן הדבר לשיעורים להבחין בין הרבה גחלים למעט). והבא לסמוך לכירה כזאת שהוציאו ממנה חלק מן הגחלים אין היכר ראוי לגביו, דסו"ס הכירה מוסקת בגחליה. אבל גבי קטימה יש לומר שכל שקטם באופן שניכר שנתמעט חוס הכירה הרי ההיכר הוא בהדיא, וכל הבא לשהות על כירה כזאת גילה דעתו שאינו מקפיד על חימומה ולא אתי לחתוייה. (וכן יש לחלק ולומר גם אם נפרש כוונת הרז"ה והר"ן דעצם המעשה שגורף וקוטס הוא הגילוי דעת. דבעינן גילוי דעת בכל הגחלים. אבל לחולקים, כל שגילה דעתו שאינו מקפיד על חימומה שרי).